

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรสารสนเทศ
2. มาตรฐานทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา
3. การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา
4. กระบวนการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
5. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรสารสนเทศ

1. ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศ

ทรัพยากรสารสนเทศตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Information materials มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า ทรัพยากรสารสนเทศ ไว้ว่าดังนี้

ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์ (2540) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศหมายถึง วัสดุเพื่อการศึกษาและค้นคว้าวิจัยในห้องสมุด เช่น หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ เอกสาร จุลสาร เป็นต้น รวมทั้งสื่อทัศนวัสดุประเภทต่าง ๆ

นงนารถ ชัยรัตน์ (2542) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศ หมายถึงบรรดาวัสดุที่บันทึกข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ที่เป็นเหตุการณ์ ความคิด และประสบการณ์ของมนุษย์โดยใช้ภาษา สัญลักษณ์ ภาพ รหัสและอื่น ๆ ที่สื่อสารได้ และบันทึกไว้ในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือวารสาร จุลสาร สื่อทัศนวัสดุ รวมตลอดทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ซีดีรอม ซึ่งห้องสมุดได้คัดเลือกและจัดหามาให้บริการแก่ผู้ใช้

ประยงค์ศรี พัฒนกิจจารุญ (2546) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศหมายถึง สื่อประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในห้องสมุดทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์และมีใช้สิ่งพิมพ์ ห้องสมุดเป็นศูนย์รวมของทรัพยากรหลายประเภทที่ผู้ใช้บริการสามารถเลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์และความต้องการของแต่ละบุคคล

สีปาน ทรัพย์ทอง (2552) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศหมายถึง ทรัพยากรสารสนเทศ หมายถึง ข้อมูลข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความรู้ ความคิดประสบการณ์ ที่ได้ผ่านกระบวนการคัดสรร กรอง วิเคราะห์และบันทึกไว้โดยใช้ภาษา ภาพ สัญลักษณ์ รหัส และอื่นๆ ลงบนวัสดุและนำเสนอเผยแพร่สู่สาธารณะโดยวัสดุที่ใช้บันทึกมีหลายชนิด ได้แก่ กระดาษ สื่อแม่เหล็ก จานแสง

หรือสื่อออปติกฟิล์ม ทรัพยากรสารสนเทศที่ถูกบันทึกลงบนวัสดุดังกล่าวจึงมีคุณค่าในการสร้างความรู้ ความคิด และสติปัญญาแก่ผู้ใช้

ณรงค์ ป้อมบุปผา (2553) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศหมายถึง กระบวนการวิธี ที่ศูนย์สารสนเทศมีทรัพยากรมีทรัพยากรอย่างหลากหลายและเหมาะสมที่สุดสำหรับผู้ใช้

สรุปได้ว่า ทรัพยากรสารสนเทศ หมายถึง บรรดาวัสดุหรือสื่อประเภทต่างๆ ที่บันทึกข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ไว้ โดยใช้ภาษา สัญลักษณ์ ภาพ รหัส เพื่อให้ผู้ใช้ห้องสมุด สามารถเลือกใช้ได้ตาม วัตถุประสงค์และความต้องการของแต่ละบุคคล

2. ความสำคัญของทรัพยากรสารสนเทศ

สีปาน ทรัพย์ทอง (2552) และ ประยงค์ พัฒนกิจจำรูญ (2552) ได้แบ่งความสำคัญของ ทรัพยากรสารสนเทศเป็น 2 ด้าน คือ ความสำคัญต่อบุคคลและความสำคัญต่อสังคม

2.1 ความสำคัญของทรัพยากรสารสนเทศต่อบุคคล

2.1.1 ให้ความรู้และสติปัญญา ทรัพยากรสารสนเทศเป็นสื่อในการเผยแพร่และถ่ายทอด ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ จินตนาการของคนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งทรัพยากร สารสนเทศจำนวนมากที่ให้ความรู้ความคิดในแขนงวิชาต่าง ๆ บุคคลสามารถพัฒนาตนเองไม่ ว่า จะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองหรือมีผู้ชี้แนะสั่งสอนโดยใช้ทรัพยากรสารสนเทศเป็นเครื่องมือก็ตาม กล่าว ได้ว่าบุคคลมีความงอกงามทางปัญญาโดยใช้ทรัพยากรสารสนเทศนั่นเอง

2.1.2 เสริมสร้างประสบการณ์ มีทรัพยากรสารสนเทศจำนวนมากที่บันทึกความ หลากหลายของชีวิต ตลอดจนพฤติกรรมของคนในสถานการณ์ต่าง ๆ อาจเป็นประสบการณ์ที่ไม่ได้ ประสบด้วยตนเองแต่สามารถเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของผู้อื่นทำให้บุคคลเข้าใจชีวิตมนุษย์ได้อย่าง กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.1.3 เสริมสร้างจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ความฝันและจินตนาการทำให้มนุษย์ มีความสุข จะเกิดขึ้นได้โดยมีทรัพยากรสารสนเทศเป็นสิ่งกระตุ้น เช่น หนังสือ นวนิยาย ภาพยนตร์ ดนตรี ล้วนเป็นตัวอย่างที่ดี และอาจเป็นแนวทางให้บุคคลนั้นใช้ความพยายามเพื่อจะเปลี่ยนความฝัน และจินตนาการให้เกิดเป็นความจริงความฝันและจินตนาการเป็นพื้นฐานในการประดิษฐ์คิดค้น

2.2 ความสำคัญของทรัพยากรสารสนเทศต่อสังคม

2.2.1 เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้และสร้างความเข้าใจ ทรัพยากรสารสนเทศมี บทบาทสำคัญในสังคมในการส่งต่อความรู้ ความคิด ชี้นำ โน้มน้าวสังคม และสร้างความเข้าใจ ความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมได้อย่างกว้างขวาง เช่น การถ่ายทอดค่านิยมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

2.2.2 สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของสังคมคือบุคคลหากใน สังคมมีบุคคลที่มีภูมิปัญญาอันเกิดจากการศึกษาหาความรู้ทั้งในระบบและนอกระบบเป็นจำนวนมาก ย่อมนำพาให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่มีความรู้เป็นพื้นฐาน การพัฒนาสังคมโดยรวมให้เป็นสังคมที่ เจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ วิทยาการ เทคโนโลยี ฯลฯ ย่อมทำได้เหมาะสม

2.2.3 เสริมสร้างระบบการศึกษา ทรัพยากรสารสนเทศมีความสำคัญในฐานะที่เป็น สื่อกลางในกระบวนการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย เช่น การใช้วีดิทัศน์ รูปภาพ ฯลฯ เพื่อ

ประกอบการเรียนการสอน จนกระทั่งการศึกษาในระดับสูงขึ้นล้วนใช้ทรัพยากรสารสนเทศเพื่อทำให้การศึกษาเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ และยังสามารถปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาด้วยตนเองซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตลอดชีวิต

จากความสำคัญของทรัพยากรสารสนเทศดังกล่าว ห้องสมุดในฐานะที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการสารสนเทศแก่สังคม จึงต้องมีการคัดเลือกและจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณภาพ และเหมาะสมตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการไว้ในห้องสมุด และยังหมายรวมถึงความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศที่กระจายอยู่ในที่ต่างๆ อีกด้วย

มาตรฐานทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา

การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดไม่มีการกำหนดจำนวนที่แน่นอน แต่ได้มีการพิจารณาให้สัมพันธ์กับจำนวนผู้ใช้ ราคา งบประมาณ และลักษณะงานบริการ ตลอดจนประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ (วาณี ฐานปวงศานติ, 2543) ซึ่งทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดทำมาตรฐานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2544 (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2544) เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการตอบสนองต่อการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองและการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นดัชนีบ่งชี้คุณภาพการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาให้ได้ มาตรฐานในการประกันคุณภาพการศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัยจึงกำหนดมาตรฐานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ไว้ดังนี้

1. ทรัพยากรสารสนเทศ

ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาควรจัดหาและรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศที่มีการบันทึกในทุกรูปแบบ ได้แก่ วัสดุตีพิมพ์ สื่อทัศนวัสดุ สารสนเทศที่บันทึกในรูปเสียง รูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รูปภาพ และฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์ ให้ครบถ้วนตามความจำเป็นและอย่างต่อเนื่อง เพื่อสนองตอบภาระหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาต้นสังกัด ดำเนินการจัดเก็บอย่างมีระบบเพื่อให้สามารถสืบค้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นอกจากนี้ต้องมีหลักเกณฑ์การเพิ่มจำนวนทรัพยากรสารสนเทศอย่างมีระบบและต่อเนื่องให้สอดคล้องกับนโยบาย เป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษา

1.1 ทรัพยากรสารสนเทศพื้นฐานที่จะต้องจัดหาเข้าห้องสมุด สถาบันอุดมศึกษา มีดังนี้

1.1.1 ทรัพยากรสารสนเทศที่ส่งเสริมหลักสูตรและกิจกรรมทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาทุกระบบการศึกษา

1.1.2 ทรัพยากรสารสนเทศที่ผลิตและเผยแพร่โดยสถาบันอุดมศึกษาต้นสังกัด

1.1.3 ทรัพยากรสารสนเทศทางศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรสารสนเทศท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1.4 ทรัพยากรสารสนเทศที่ส่งเสริมความสนใจใคร่รู้ สติปัญญาและนันทนาการ ตลอดจนแนวทางในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

1.2 ปัจจัยที่ต้องคำนึงในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ

1.2.1 ขอบเขตและลักษณะของหลักสูตรในสถาบันอุดมศึกษา

1.2.2 จำนวนและลักษณะของโครงการบัณฑิตศึกษา

1.2.3 วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

1.2.4 จำนวนนักศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา

1.2.5 จำนวนวิทยาเขต ศูนย์การเรียนรู้และหน่วยงานเรียกชื่ออย่างอื่นในแต่ละสถาบัน
อุดมศึกษาและลักษณะของสารสนเทศท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่น

1.2.6 ความต้องการของคณาจารย์ในการสอนการวิจัยและการบริการทางวิชาการแก่
สังคม และบุคลากรอื่นๆ ในสถาบันอุดมศึกษา

1.2.7 ความต้องการของผู้ใช้ที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งห้องสมุด สถาบัน
อุดมศึกษาไม่สามารถยืมทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการได้จากห้องสมุดอื่น

1.3 สูตรสำหรับคำนวณจำนวนทรัพยากรสารสนเทศ จำนวนทรัพยากรสารสนเทศให้ใช้
สูตรสำหรับคิดคำนวณ ดังนี้

1.3.1 หนังสือ

1) จำนวนหนังสือ/ นักศึกษา 15 เล่ม/ 1 คน

2) จำนวนหนังสือ/ อาจารย์ 100 เล่ม/ 1 คน

3) หนังสือเฉพาะสาขาวิชา

500 เล่ม สำหรับระดับปริญญาตรี

3,000 เล่ม สำหรับระดับปริญญาโท กรณีที่มีการเปิดสอนในระดับอื่นที่สูงกว่า
ระดับปริญญาโท

6,000 เล่ม สำหรับระดับปริญญาโท กรณีที่ไม่มีการเปิดสอนในระดับอื่นที่สูงกว่า
ระดับปริญญาโท

6,000 เล่ม สำหรับระดับการศึกษาเฉพาะทาง 6 ปี

25,000 เล่ม สำหรับระดับปริญญาเอก

ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ควรมีหนังสือจำนวนไม่น้อยกว่า 100,000 เล่ม และจะต้องมี
ตัวเล่มหนังสืออย่างน้อยร้อยละ 50 ทั้งนี้จำนวนทรัพยากรสารสนเทศในรูปสื่ออื่นๆ ให้นับเท่ากับ
จำนวนเล่มของหนังสือที่บันทึกลงสื่อที่สามารถค้นหาใช้ได้ทันที

ทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสวนดุสิต แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์และจุลสารอื่นๆ

2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ฐานข้อมูลออนไลน์ที่สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา
(สกอ.) จัดซื้อให้และที่สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ จัดซื้อเองและฐานข้อมูลซีดีรอม

3) สื่อโสตทัศน ได้แก่ โสตทัศนวัสดุต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ซีดี วีซีดีและรายการโทรทัศน์
ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตซึ่งทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาสาระความรู้ต่างๆ เพื่อเผยแพร่ให้บริการ
ในรูปแบบมัลติมีเดีย

2. การบริการของห้องสมุด

การบริการของห้องสมุด ต้องมุ่งส่งเสริมให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้ทุกประเภท และส่งเสริม การ
เรียนรู้ด้วยตนเอง ต้องหาวิธีการ เทคโนโลยีที่ทันสมัยและโทรคมนาคมที่จำเป็นเพื่อช่วยให้ผู้ใช้บริการ

สามารถเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศอย่างรวดเร็วและครบถ้วนตามความต้องการ ทั้งบริการให้เปล่าและบริการที่เสียค่าธรรมเนียม ดังนี้

2.1 ต้องจัดให้มีการปฐมนิเทศนักศึกษา การสอนหรือร่วมสอนการค้นคว้าทรัพยากรสารสนเทศ ตลอดจนช่วยค้นคว้าและให้คำปรึกษาทางวิชาการ

2.2 จัดให้มีบริการยืม-คืน โดยกำหนดระเบียบเพื่อให้ผู้ใช้บริการอย่างเสมอภาค ตามสิทธิที่ควร

2.3 ต้องมีบริการสืบค้นผ่านเครือข่ายภายในประเทศ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและสอน สื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.4 ต้องมีชั่วโมงบริการอย่างสม่ำเสมอและเหมาะสม

2.5 หากมีการเรียนการสอนนอกสถาบันอุดมศึกษา ควรจัดให้มีการบริการเพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้ตามความต้องการ

2.6 ต้องมีการพัฒนาคุณภาพการบริการด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2.7 ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรสารสนเทศอย่างกว้างขวางและประหยัด

การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา

ขอบเขตของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาสามารถ Wilkinson and Lewis (2003) ได้กำหนดขอบเขตของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศจัดเป็นฝ่ายงานหนึ่งเป็นเอกเทศ โดยมีสถานภาพเท่าเทียมกับฝ่ายงานอื่นๆ ในห้องสมุด ครอบคลุมงานการพัฒนาและการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศโดยให้ปฏิบัติงานรับผิดชอบการพัฒนาและจัดหาตามประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ หรือตามลักษณะงาน เช่น งานจัดซื้อหนังสือ งานวารสาร งานสื่ออิเล็กทรอนิกส์ งานรับบริจาคและแลกเปลี่ยน

2. งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศจัดเป็นส่วนหนึ่งในฝ่ายเทคนิค โดยรวมอยู่กับงานทำรายการและวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ ฝ่ายเทคนิคจึงมีบรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงานทรัพยากรสารสนเทศและบรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงานทำรายการและวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศรวมกัน

3. งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเป็นส่วนหนึ่งของแผนกทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะสาขาวิชาที่จัดให้บริการแก่นิสิต นักศึกษา และอาจารย์ในสาขาวิชาเฉพาะนั้นๆ บรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงานในแผนกนี้ จึงต้องปฏิบัติงานการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ การจัดหา การทำรายการ ควบคู่ไปกับการให้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า โดยแต่ละคนอาจมีสัดส่วนของงานที่ปฏิบัติแตกต่างกัน บางคนอาจต้องใช้เวลากับงานพัฒนาและงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ร้อยละ 65 งานทำรายการ ร้อยละ 20 และอีกร้อยละ 15 ทำงานด้านบริการ ในขณะที่บางคนใช้เวลาในการทำงานพัฒนาและงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเพียง ร้อยละ 40 งานทำรายการ ร้อยละ 15 และอีกร้อยละ 45 ทำงานด้านบริการ เป็นต้น บรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศและงานจัดหาอาจทำงานในแผนกนี้เป็นบางเวลา หรือหากทำเต็มเวลาก็ต้องปฏิบัติงานอื่นๆ ดังกล่าวข้างต้นด้วย

งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเป็นงานที่ต้องทำอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้ห้องสมุดมีทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของผู้ใช้ โดยมีกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ คือ การศึกษาผู้ใช้เพื่อได้ข้อมูลความต้องการและการใช้ทรัพยากรสารสนเทศสำหรับการวางแผนจัดสรรงบประมาณและจัดทำนโยบายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างเหมาะสม การจัดทำนโยบายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ เป็นการกำหนดรายละเอียดของทรัพยากรสารสนเทศเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์ฝ่ายงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ การเลือกเป็นขั้นตอนการประเมินทรัพยากรสารสนเทศที่จะจัดหาเข้ามาโดยใช้เกณฑ์ต่างๆ ประกอบการพิจารณา ต่อจากการเลือกเป็นการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศเข้ามาในห้องสมุดโดยวิธีจัดซื้อ การขอรับบริจาค การแลกเปลี่ยนหรือการทำสำเนา ขั้นตอนสุดท้ายของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ เป็นการตรวจสอบและประเมินข้อบกพร่องของทรัพยากรสารสนเทศที่ห้องสมุดรวบรวม หากพบข้อบกพร่อง ต้องมีการแก้ไขโดยการคัดทรัพยากรสารสนเทศที่มีการใช้น้อยหรือไม่มีผู้ใช้ออกไป และจัดหาทรัพยากรสารสนเทศรายการอื่นมาทดแทน ผลจากการประเมินทรัพยากรสารสนเทศ ทำให้มีข้อมูลสำหรับการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดให้ดียิ่งขึ้น

แม้ว่าขอบเขตของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศจะประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวแต่ฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดสามารถกำหนดกรอบของงาน ขอบเขต และความรับผิดชอบของฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศตามความเหมาะสมได้ ซึ่งต้องมีการศึกษากิจกรรมต่างๆ ของห้องสมุดและสภาพโดยรวมของห้องสมุดก่อน แล้วจึงวางแผนการดำเนินงานของฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ และรวมทั้งแนวทางในอนาคตของฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอีกด้วยโดยทั่วไปกรอบของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประกอบด้วย งานหลัก และงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสารสนเทศ งานหลักของฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ คือ การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนวัสดุ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดซื้อจากแหล่งจำหน่ายและแหล่งผลิตทั้งในประเทศและต่างประเทศ ติดต่อขอรับบริจาค และแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานต่างๆ ส่วนงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสารสนเทศ คือ การอนุรักษ์และรักษาสภาพ ซ่อมบำรุงสิ่งพิมพ์ให้คงอยู่ในสภาพที่ดี คงทนถาวรเหมาะกับการให้บริการ ในขณะที่ขอบเขตงานของฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยบางแห่ง ครอบคลุมงานด้านการวิเคราะห์แนวโน้มความต้องการด้านทรัพยากรสารสนเทศของผู้ใช้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนการพิจารณาและตัดสินใจคัดทรัพยากรสารสนเทศที่ไม่ต้องการใช้ หรือมีการใช้น้อยออกไปด้วย

การทำงานของฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศเกี่ยวข้องกับการเลือกและจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเข้ามาในห้องสมุด ทำให้บรรณารักษ์ฝ่ายงานนี้ต้องปฏิบัติงานที่มีขอบเขตเปลี่ยนไป หรือเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เน้นเฉพาะทรัพยากรสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์ มาเป็นการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์แม้ว่าจะมีเกณฑ์การเลือกที่คล้ายคลึงกับทรัพยากรสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์ แต่มีประเด็นอื่น ๆ ที่เพิ่มเติมเข้ามาและทำให้บรรณารักษ์ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องการเจรจาต่อรอง การทำสัญญา และกฎหมายลิขสิทธิ์ ส่วนการศึกษาผู้ใช้ บรรณารักษ์ฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศต้องมีการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูล

การใช้ และความต้องการของผู้ใช้ เพื่อพิจารณาประกอบการจัดสรรงบประมาณและวางแผนการใช้ งบประมาณได้อย่างถูกต้อง และได้ประโยชน์คุ้มค่า นอกจากนี้ บรรณารักษ์ฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศยังต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรสารสนเทศทั้งในด้านการอนุรักษ์และบำรุงรักษา ให้สามารถใช้ได้สะดวกและมีสภาพคงทนถาวร

1. การคัดเลือกทรัพยากรสารสนเทศ

การคัดเลือกทรัพยากรสารสนเทศหรือการคัดเลือกหนังสือ (Book selection) เป็น กระบวนการในการพิจารณาว่าทรัพยากรสารสนเทศรายการใดบ้างที่เหมาะสมกับผู้ใช้ และสมควรจะ มีไว้ในห้องสมุด แล้วจึงดำเนินการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่คัดเลือกแล้วนั้น เข้าไปในห้องสมุด ต่อไป ผู้ที่ทำหน้าที่เลือกจึงต้องตัดสินใจเลือกทรัพยากรสารสนเทศที่เหมาะสมและตรงกับ ความต้องการของผู้ใช้ เพื่อให้ห้องสมุดได้จัดหาหนังสือที่สอดคล้องกับผู้ใช้ ในเวลาที่ใช้ต้องการ

การที่ห้องสมุดต้องมีการเลือกสรรหนังสือและสงวนรักษาอย่างดี เนื่องจากหนังสือเป็น ทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนึ่งที่มีคุณค่าถาวรและเป็นประโยชน์ต่อสังคม หนังสือมีมากมาย หลากหลายประเภทและมีเนื้อหาต่าง ๆ กัน หนังสือเขียนโดยนักเขียน นักแปล และมีสำนักพิมพ์ทำ หน้าที่ผลิตออกมาเผยแพร่ ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้การผลิตหนังสือ ทำได้รวดเร็วและปริมาณมากด้วย จำนวนหนังสือที่ผลิตออกมาในแต่ละปีมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นห้องสมุดประเภทหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อการศึกษาและ สนับสนุนพันธกิจของมหาวิทยาลัย เป็นแหล่งที่ทำหน้าที่จัดหา และรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศเพื่อ ส่งเสริมการเรียนการสอน การวิจัย การบริการสังคมและการทำนุบำรุงศิลป วัฒนธรรม ห้องสมุดใน มหาวิทยาลัยจึงมีทั้งห้องสมุดกลาง ที่เป็นศูนย์กลางให้บริการ

อย่างไรก็ดีการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดในมหาวิทยาลัยมีปัจจัยที่จำเป็นต้องพิจารณา พร้อมๆ ไปกับงบประมาณและเนื้อที่จัดเก็บ เนื่องจากการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดมหาวิทยาลัยมี ลักษณะแตกต่างกันไป ในการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัย มีฝ่ายพัฒนาทรัพยากร สารสนเทศรับผิดชอบงานเลือกและจัดหาหนังสือ และทรัพยากรสารสนเทศประเภทอื่นๆ ที่คาดว่าจะ มีคุณค่าโดยมีปัจจัยสำคัญ คือ หลักสูตรและโปรแกรมสาขาวิชาต่างๆ ในระดับปริญญาบัณฑิต ระดับ บัณฑิตศึกษา ทั้งปริญญาโทและปริญญาเอก จำนวนคณะ จำนวนหลักสูตร นอกจากนี้การที่อาจารย์ มหาวิทยาลัยต้องผลิตผลงานวิจัยด้วย ทำให้ห้องสมุดต้องพิจารณาโครงการวิจัยต่างๆ ของอาจารย์ด้วย

2. ลักษณะของการเลือกทรัพยากรสารสนเทศ

การเลือกทรัพยากรสารสนเทศเข้าห้องสมุดสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การเลือก ทรัพยากรสารสนเทศให้ตรงกับความต้องการในระยะยาว (long-term needs) และการเลือก ทรัพยากรสารสนเทศให้สอดคล้องกับความต้องการในระยะสั้น (short-term needs) โดยมี รายละเอียดของการเลือกทรัพยากรสารสนเทศทั้งสองลักษณะดังนี้

2.1 การเลือกทรัพยากรสารสนเทศให้ตรงกับความต้องการในระยะยาว (long-term needs) เป็นการกำหนดนโยบาย หรือเป็นการวางแผนในระยะยาว เพื่อพิจารณาว่าห้องสมุดจะเลือก หนังสือประเภทใดมาให้บริการ และมีจำนวนเท่าใด ภายในวงเงินงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปีโดย บรรณารักษ์งานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศจะทำหน้าที่พิจารณาความสมดุลและความพอเพียงของ

ทรัพยากรเพื่อการใช้ระยะยาว การเลือกในลักษณะนี้สามารถกำหนดสัดส่วนของเงินงบประมาณที่จัดหารเป็นร้อยละตามประเภทของหนังสือและในภาควิชาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การเลือกทรัพยากรสารสนเทศและการกำหนดสัดส่วนตามสาขาวิชา การเลือกทรัพยากรสารสนเทศและการกำหนดสัดส่วนทรัพยากรสารสนเทศตามภาษา อาทิ การจัดหาหนังสือภาษาต่างประเทศ ร้อยละ 60 ส่วนหนังสือภาษาไทย มีการจัดหาร้อยละ 40 เป็นต้น

2.2 การเลือกทรัพยากรสารสนเทศให้สอดคล้องกับความต้องการในระยะสั้น (short-term needs) เป็นการเลือกหนังสือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ผู้ใช้บริการมีความต้องการ และมีการเสนอแนะรายชื่อทรัพยากรสารสนเทศให้ห้องสมุดจัดซื้อ และตามผู้ที่ทำหน้าที่เลือกทรัพยากรสารสนเทศเห็นว่าจำเป็นสำหรับผู้ใช้ คือ การเลือกทรัพยากรสารสนเทศตามรายการที่ผู้ใช้บริการเสนอแนะ เป็นการเลือกโดยมีผู้ร้องขอจึงต้องเลือกทรัพยากรสารสนเทศให้ทันเวลากับที่ผู้ใช้ต้องการ (just in time) ส่วนใหญ่จะเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่มีเนื้อหาสาระเป็นที่สนใจในช่วงหรือระยะเวลาหนึ่ง และมีความทันสมัย และการเลือกทรัพยากรสารสนเทศโดยผู้ที่ทำหน้าที่เลือกเป็นผู้พิจารณาทรัพยากรสารสนเทศที่คาดว่าจะมีผู้ใช้บ้าง (just in case) ส่วนใหญ่บรรณารักษ์จะเป็นผู้พิจารณาเลือก โดยเลือกทรัพยากรสารสนเทศอ้างอิง เช่น พจนานุกรม เป็นต้น เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้โดยรวม

3. ผู้ทำหน้าที่เลือกทรัพยากรสารสนเทศ

การเลือกทรัพยากรสารสนเทศเข้าห้องสมุดมักมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ทั้งที่มีหน้าที่โดยตรงและผู้ที่ปฏิบัติงานจากด้านอื่น แต่เพื่อให้ได้ทรัพยากรสารสนเทศที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้ใช้ จึงมีผู้รับผิดชอบการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุด และการขอความร่วมมือจากหลายฝ่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมสามารถจำแนกผู้ที่ทำหน้าที่เลือกทรัพยากรสารสนเทศได้เป็น 3 กลุ่ม

3.1 บรรณารักษ์งานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ บรรณารักษ์งานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศเป็นผู้รับผิดชอบงานการเลือกหนังสือโดยตรง เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาและฝึกอบรมให้เข้าใจถึงประเภท วัตถุประสงค์ของห้องสมุด มีหน้าที่ควบคุมการเลือกหนังสือให้เป็นไปตามนโยบายของคณะที่กำหนดไว้ มีหน้าที่รับผิดชอบการเลือกหนังสือรวมทั้งทำหน้าที่เป็น ผู้ประสานงานกับอาจารย์ ภาควิชาต่างๆ และนักวิชาการนักวิจัยในคณะหรือหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เลือกหนังสือ

3.2 ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา (Subject Specialist) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา เป็นตำแหน่งหนึ่งของห้องสมุดที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านเทคนิค หรืองานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะสาขา โดยอาจรับผิดชอบเพียงงานด้านเดียวหรือหลาย ๆ ด้าน ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาเป็นบุคลากรของห้องสมุดที่ได้รับแต่งตั้งให้พัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดในสาขาวิชาเฉพาะ สาขาที่รับผิดชอบนี้อาจเป็นสาขาเฉพาะแคบ ๆ หรืออาจเป็นสาขาที่กว้างครอบคลุมหลายๆ สาขาที่เกี่ยวข้อง โดยลักษณะโครงสร้างอาจแบ่งตามกลุ่มคณาจารย์ ตามคณะ หรือสาขาวิชาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาทำหน้าที่ในการพัฒนาและทำให้มีการใช้ทรัพยากรสารสนเทศในสาขาที่รับผิดชอบ

3.3 อาจารย์ เป็น ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชามีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและวรรณกรรมในสาขาวิชาและยังรู้ในด้านเนื้อหาและเป็นผู้ทำการสอนให้นักศึกษาด้วยความสำคัญดังกล่าว อาจารย์จึงได้รับการร้องขอให้เข้ามาทำหน้าที่เลือกหนังสือ

กระบวนการของงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

กระบวนการของงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ประกอบด้วยการศึกษาผู้ใช้ การจัดทำนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ การคัดทรัพยากรสารสนเทศ และการประเมินทรัพยากรสารสนเทศ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาผู้ใช้

การศึกษาผู้ใช้ (Users Study) เป็นการศึกษาด้านการใช้และความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศของผู้ใช้ห้องสมุด เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแผน จัดสรรงบประมาณให้เหมาะสม และเป็นแนวทางในการจัดทำนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศ อาจแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ใช้ปัจจุบัน หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ที่เคยใช้และกำลังใช้ทรัพยากรสารสนเทศ การใช้จะเป็นลักษณะการใช้ประจำหรือนานๆ ครั้ง ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้ใช้ในอนาคต หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ที่ยังไม่เคยใช้ทรัพยากรสารสนเทศมาก่อน โดยคาดว่ากลุ่มนี้จะกลายมาเป็นกลุ่มผู้ใช้ปัจจุบัน การศึกษาผู้ใช้ในกลุ่มนี้ จะทำให้มีข้อมูลเพื่อใช้จัดทำนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศให้ครอบคลุมถึงความต้องการของผู้ใช้ในอนาคด้วย

การศึกษาความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้บริการ เป็นภาวะที่ผู้ใช้รู้สึกว่ามันจำเป็นต้องใช้สารสนเทศเพิ่มขึ้น แต่ข้อมูลที่มีอยู่ไม่เพียงพอ ไม่ทันสมัยจึงต้องแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งอื่นๆ เช่น ชักถามเพื่อน หาหนังสืออ่านหรือค้นหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

นิศาชล จำนงศรี และนิธิวดี ทาเวียง (2547) และประยงค์ พัฒนกิจจำรูญ (2552) ได้กล่าวถึงความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้โดยสามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ

1.1 ความต้องการโดยทั่วไป

1.1.1 ต้องการสารสนเทศที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ผู้ใช้ต้องการเป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์ ต้องการสารสนเทศที่ทันสมัย ต้องการทราบความเคลื่อนไหวล่าสุดเกี่ยวกับวิชาชีพ แนวทางการให้บริการ คือ ต้องจัดบริการข่าวสารทันสมัย ถ่ายเอกสารหน้าสารบัญวารสารเวียนให้กับผู้ใช้ และจัดแสดงหนังสือใหม่

1.1.2 ต้องการอ่าน ผู้ใช้ต้องการความรู้ ความบันเทิง ทั้งการประกอบอาชีพ การศึกษา และงานอดิเรก แนวทางการให้บริการ คือ จัดหาสารสนเทศให้กว้างขวางทั้งทางด้านความรู้และนันทนาการ จัดแสดงนิทรรศการหนังสือที่น่าสนใจในสาขาวิชาต่างๆ จัดสถานที่ให้บริการนั่งอ่าน และจัดบริการยืม-คืน เป็นต้น

1.1.3 ต้องการข้อเท็จจริง ผู้ใช้ต้องการข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที หรือต้องการข้อมูลที่สามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ แนวทางการให้บริการ คือ จัดคอลเลกชันหนังสืออ้างอิงที่สามารถตอบคำถามเหล่านี้ได้ทันที จัดเตรียมคำตอบไว้สำหรับคำถามที่ผู้ใช้มักถามอยู่เสมอ

1.2 ความต้องการเฉพาะเรื่อง

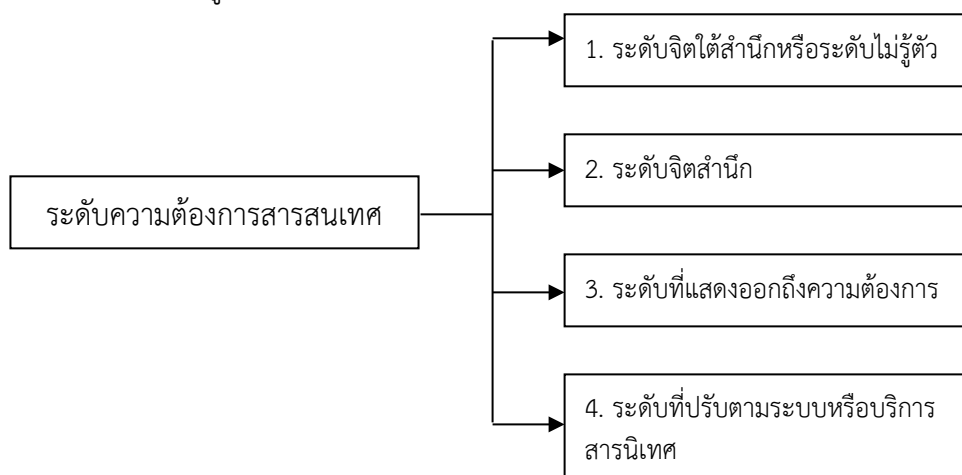
1.2.1 ต้องการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคล ผู้ใช้ต้องการให้ช่วยแก้ปัญหา แนวทางการให้บริการ คือ เตรียมสารสนเทศที่จะช่วยให้คำแนะนำหรือแก้ปัญหาในเรื่องที่ผู้ใช้มักประสบ แนะนำหน่วยงานทั้งในภาครัฐและเอกชนที่จะสามารถช่วยแก้ปัญหาได้

1.2.2 ต้องการพัฒนาตนเอง ผู้ใช้ต้องการพัฒนาความรู้เดิมที่มีอยู่ให้ทันสมัยอยู่เสมอ หรือต้องการเพิ่มเติมความรู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้ แนวทางการให้บริการ คือ เตรียมทรัพยากร สารสนเทศ ประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นตำราวิชาการและสื่ออื่นๆ เกี่ยวกับเรื่องที่ผู้ใช้สนใจศึกษา ซึ่งจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

1.2.3 ต้องการทําวิจัย ผู้ใช้ต้องการเอกสารงานวิจัยหรืองานอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน แนวทางการให้บริการ คือ จัดเตรียมคอลเลกชันงานวิจัยในด้านต่างๆ หรือในสาขาวิชาที่แต่ละสถาบันรับผิดชอบ

1.3 ระดับของความต้อการของผู้ใช้บริการ

ความต้องการสารสนเทศเป็นภาวะหรือสภาพทางจิตซึ่งซับซ้อนเช่นเดียวกับความต้องการของมนุษย์ในด้านต่างๆ ซึ่งนักวิชาการได้นำแนวคิดทางด้านจิตวิทยามาประยุกต์กับความต้อการสารสนเทศของผู้ใช้บริการ 4 ระดับ ดังภาพ 2.1

ภาพ 2.1 ระดับความต้องการสารสนเทศ

ทิม่า (สมพร พุทธาพิทักษ์ผล, 2547)

1.3.1 ระดับจิตใต้สำนึกหรือระดับไม่รู้ตัว ความต้อการในระดับนี้ตัวผู้ใช้อาจยังไม่รู้ตัวว่าต้อการสารสนเทศหรือไม่

1.3.2 ระดับจิตสำนึก เป็นระดับความต้อการที่ผู้ใช้รู้ถึงความต้องการของตนแต่ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าต้อการสารสนเทศเรื่องใด แบบไหน

1.3.3 ระดับที่แสดงออกถึงความต้องการ เป็นระดับความต้อการที่ผู้ใช้สามารถระบุความต้องการได้อย่างชัดเจน

3.4 ระดับที่ปรับตามระบบหรือบริการสารสนเทศ เป็นระดับความต้อการที่ผู้ใช้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมกับระบบงานบริการที่ใช้

ความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่คงที่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมและปัจจัยต่างๆ ของผู้ใช้ตามเวลา หน้าที่การงานและสถานการณ์ ขณะเดียวกันความต้องการของผู้ใช้จะเปลี่ยนแปลงทันทีเมื่อเกิดความสนใจหรือได้รับสารสนเทศในเรื่องใหม่ๆ

2. การจัดทำนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ

การจัดทำนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ (Collection Development Policy) เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ โดยมีข้อมูลจากการศึกษาผู้ใช้ประกอบการกำหนดทิศทางการพัฒนาซึ่งจำเป็นต้องจัดทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อการปฏิบัติงานสำหรับบรรณารักษ์และผู้ที่เกี่ยวข้องตามที่ ประยงค์ พัฒนกิจจำรูญ (2552) กล่าวว่า การจัดทำนโยบายต้องพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาผู้ใช้ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการใช้ ความสนใจหรือความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งเป็นเครื่องชี้้นำในการกำหนดนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศเป็นอย่างดี การจัดทำนโยบายงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ต้องพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาผู้ใช้ เพราะข้อมูลจากผู้ใช้นี้ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการใช้ ความสนใจ หรือความต้องการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ จะเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศโดยมีประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องพิจารณาดังนี้

2.1 การระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการรับฟังข้อเสนอแนะจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับสูง ผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศ จะช่วยให้ได้นโยบายที่กำหนดนั้นมีหลักการ เป็นแนวคิดที่กว้างขวางและเป็นที่ยอมรับ

2.2 การจัดทำนโยบายงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ โดยการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรสามารถใช้เป็นหลักฐานและลดข้อโต้แย้งในบางเรื่อง หรือบางประเด็นที่ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางมาแล้ว นโยบายที่กำหนดออกมามีเป็นข้อยุติสำหรับเรื่องนั้น ทั้งยังใช้เป็นหลักฐานประกอบการชี้แจงแก่ฝ่ายต่างๆ ได้

2.3 รายละเอียดในนโยบายงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของห้องสมุด ทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการรวบรวมและข้อตกลงในการดำเนินงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ การปฏิบัติงานสามารถจัดสรรงบประมาณในการจัดหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถควบคุมการเพิ่มจำนวนทรัพยากรสารสนเทศให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอและสมดุลในทุกสาขาวิชาที่ต้องการ

2.4 การปรับปรุงและแก้ไขนโยบายงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศจะต้องดำเนินการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และความต้องการของผู้ใช้การปรับปรุงและแก้ไขนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ปัจจัยที่ส่งผลให้ห้องสมุดจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบาย หรือรูปแบบการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ประกอบด้วย (สุนนทิพย์ ลิขิตเจริญ, 2551)

1) งบประมาณ เป็นปัญหาใหญ่ต่อการดำเนินงานของห้องสมุด การไม่ได้รับงบประมาณเพิ่ม การได้รับงบประมาณน้อยลงหรือการขาดแคลนงบประมาณ เป็นผลทำให้ห้องสมุดไม่สามารถจัดหาทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างครอบคลุม ทำให้เกิดความไม่สมดุลในการจัดอัตราส่วนการจัดหาทรัพยากรในแต่ละสาขาวิชา

2) ราคาของทรัพยากรสารสนเทศ มีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ห้องสมุดหลายแห่งจำเป็นต้องตัดการจัดซื้อทรัพยากรสารสนเทศบางประเภทหรือบางสาขาวิชา

3) ความแตกต่างในการใช้สารสนเทศของผู้ใช้บริการแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศในลักษณะที่ต่างกัน ลักษณะการใช้ทรัพยากรสารสนเทศจำแนกเป็น เพื่อการอ้างอิง เพื่อดูข้อมูลอย่างคร่าว ๆ เพื่อการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย ฯลฯ ซึ่งบรรณารักษ์ควรนำประเด็นในเรื่องความแตกต่างของความต้องการในการใช้ข้อมูลมาพิจารณาในการกำหนดนโยบายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดด้วย

4) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ทำให้การบันทึกสารสนเทศและวิทยาการวิชาความรู้ต่าง ๆ มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา สารสนเทศสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ นอกเหนือจากสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น สื่อโสตทัศน์ บรรณารักษ์จำเป็นต้องคิดวิธีการที่จะช่วยให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงข้อมูลตามแหล่งต่างๆ

5) ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และการสื่อสาร ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ บรรณารักษ์จำเป็นต้องศึกษาว่าจะใช้เครือข่ายให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาทรัพยากรห้องสมุดได้มากน้อยเพียงใดและให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ใช้บริการได้อย่างไร

การจัดทำนโยบายงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ จะต้องพิจารณาข้อเสนอแนะและความคิดเห็นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดรายละเอียดของนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง รวมถึงควรมีการปรับปรุงและแก้ไขนโยบายโดยดำเนินการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องด้วย

3. การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ

การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ (Selection of Information Resources) เป็นงานที่ผู้ปฏิบัติงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ รับเอานโยบายที่กำหนดไปดำเนินการตัดสินใจเลือกทรัพยากรสารสนเทศที่เหมาะสม ตรงกับความต้องการของผู้ใช้และตามนโยบายที่กำหนดไว้ โดยสามารถจำแนกการเลือกทรัพยากรสารสนเทศเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 การเลือกทรัพยากรสารสนเทศให้ตรงกับความต้องการจำเป็นในการใช้ในระยะยาว โดยกำหนดว่าจะจัดทรัพยากรสารสนเทศในสาขาวิชา หรือประเภทใด เป็นร้อยละเท่าใด โดยใช้เงินงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปี ประกอบการตัดสินใจ

3.2 การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ ให้สอดคล้องกับความต้องการของการใช้ในระยะสั้น โดยพิจารณาจากรายการที่ผู้ใช้เสนอแนะ บทวิจารณ์ในหนังสือ

4. การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ

การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ (Acquisition of Information Resources) เป็นวิธีการเพิ่มเติมหรือการให้ได้มาซึ่งทรัพยากรสารสนเทศต่าง ๆ ที่ได้เลือกสรรว่าเหมาะสม ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ โดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การจัดซื้อ การแลกเปลี่ยน การขอรับบริจาค การทำสำเนา ฯลฯ การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศมีความสำคัญคือ

4.1 ทำให้ห้องสมุดมีทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้

4.2 การจัดหาที่เหมาะสม ช่วยให้ห้องสมุดประหยัดงบประมาณ

4.3 การจัดหาจากแหล่งที่ดี ช่วยประหยัดเวลาในการทำงาน

4.4 การจัดหาอย่างมีระบบ ทำให้ง่ายต่อการควบคุมการเพิ่มทรัพยากรสารสนเทศและควบคุมการใช้งบประมาณภายในวงเงินที่มีอยู่

5. การคัดทรัพยากรสารสนเทศ

การคัดทรัพยากรสารสนเทศ (Weeding of Information Resources) เป็นการพิจารณาถึงคุณค่าของทรัพยากรสารสนเทศแต่ละรายการว่ามีคุณค่าต่อผู้ใช้หรือไม่ ถ้าไม่มีคุณค่าหรือความสำคัญจำเป็นต้องคัดออกด้วยการทำลาย จำหน่ายออก หรือบริจาคให้กับห้องสมุดต่างๆ ซึ่งเป็นผลดีต่อห้องสมุดคือ ทำให้มีจำนวนทรัพยากรสารสนเทศที่พอเหมาะ และเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่มีการใช้งานจริง ประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บ และประหยัดงบประมาณสำหรับบำรุงรักษา

6. การประเมินทรัพยากรสารสนเทศ

การประเมินทรัพยากรสารสนเทศ (Evaluation of Information Resources) เป็นกระบวนการตรวจสอบทรัพยากรสารสนเทศว่า ได้มีการเลือกและจัดหาตรงกับความต้องการของผู้ใช้ มีคุณภาพหรือข้อบกพร่องหรือไม่ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการปรับปรุงต่อไป ห้องสมุดสามารถประเมินทรัพยากรสารสนเทศได้ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพโดยทำได้หลายรูปแบบ ดังนี้

6.1 การศึกษาจากสถิติ ซึ่งเป็นสถิติที่ห้องสมุดรวบรวมไว้ ได้แก่

6.1.1 จำนวนทรัพยากรสารสนเทศทั้งหมดที่มีอยู่ จำแนกตามประเภท สาขาวิชาและจำนวนที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี

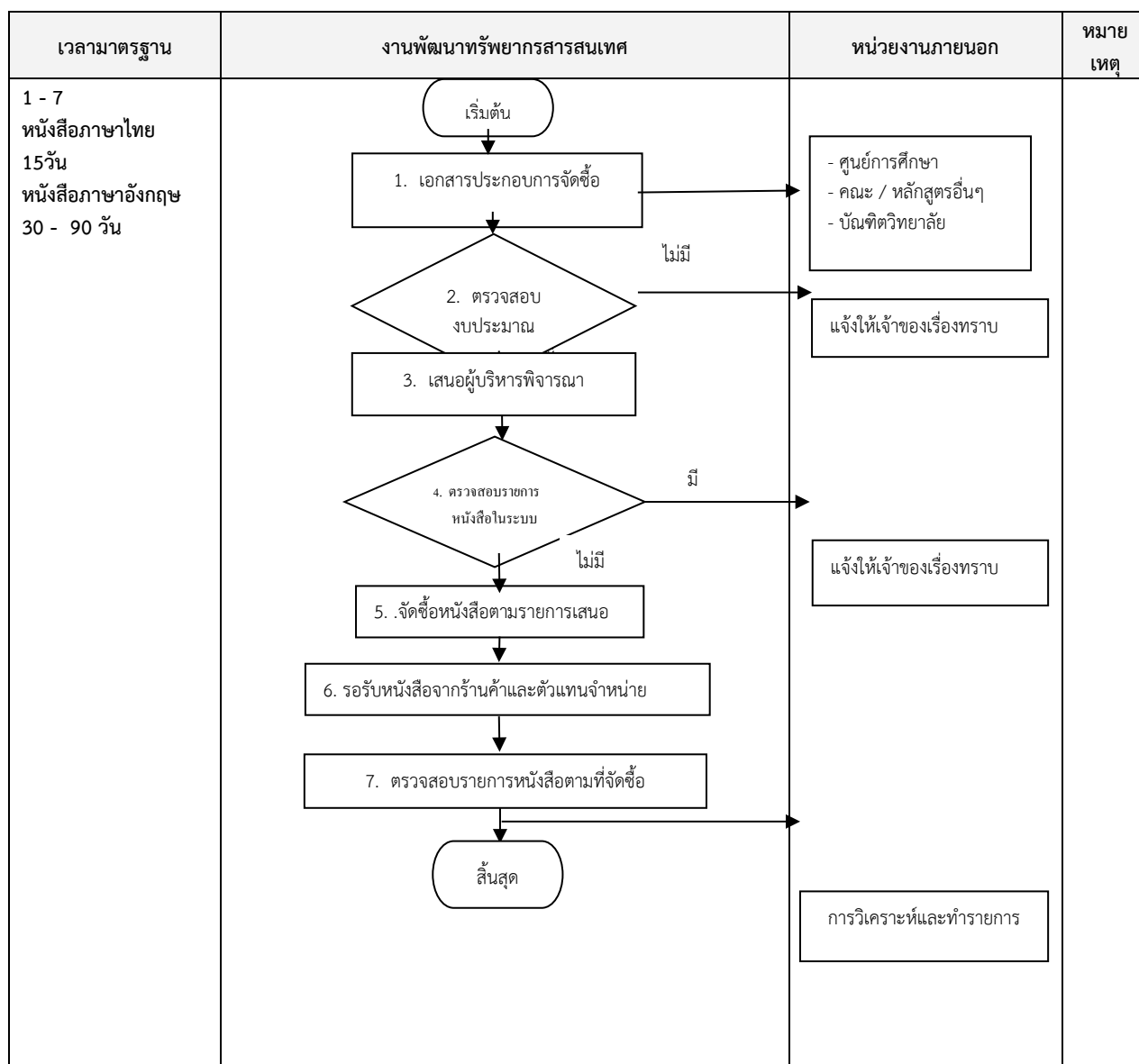
6.1.2 จำนวนทรัพยากรสารสนเทศที่มีการใช้ ทั้งที่เป็นการใช้ภายในและยืมไปใช้ภายนอก

6.1.3 จำนวนและประเภทผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศ แต่ละสาขาและประเภท

6.1.4 จำนวนงบประมาณที่มีการจัดสรร เพื่อการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศแต่ละสาขาวิชาและประเภท

6.2 การสอบถามจากผู้ใช้ ทำให้ได้ข้อมูลในด้านความพึงพอใจต่อทรัพยากรสารสนเทศที่ห้องสมุดมีอยู่ เช่น การส่งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การพูดคุย และการสังเกตการใช้กระบวนการของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประกอบด้วยหลายขั้นตอน ทั้งจากการศึกษาผู้ใช้ การจัดทำนโยบายเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งเป็นการรับนโยบายที่กำหนดไปดำเนินการตัดสินใจเลือกทรัพยากรสารสนเทศที่เหมาะสม การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศโดยวิธีต่าง ๆ การคัดทรัพยากรสารสนเทศโดยการพิจารณาถึงคุณค่า ตลอดจนการประเมินทรัพยากรสารสนเทศว่ามีการจัดหาได้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้โดยการศึกษาจากสถิติต่าง ๆ และการสอบถามจากผู้ใช้ ซึ่งหากมีการดำเนินงานตามกระบวนการดังกล่าวครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะส่งผลให้ห้องสมุดมีทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณภาพ เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการได้เป็นอย่างดี

งานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตมีกระบวนการดำเนินงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ดังนี้ ภาพที่ 2

ภาพ 2.2 กระบวนการดำเนินงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ที่มา: (สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2555)

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ

การมีส่วนร่วมในทางสังคมวิทยา หมายถึง พฤติกรรมอันประกอบไปด้วยการร่วมการสมยอม ประพฤติตามพฤติกรรมคาดหวังของกลุ่มทางกรและไม่ใช่ทางการ ในทฤษฎีทางจิตวิทยานี้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสามารถทำได้โดยการสร้าง

สถานการณ์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในกลุ่มบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพการทำให้สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเกิดความรู้สึกผูกพันต่อเรื่องนั้น และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตัวเองได้ลงทุน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้เข้าร่วม

ในทางทฤษฎีของการมีส่วนร่วมนั้น การมีส่วนร่วมของบุคคลต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกที่จะมีส่วนร่วมหรือไม่ ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครบังคับ อีกทั้งกระบวนการของการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และมีความสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งทำให้เกิดความตระหนักและรับรู้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

กรอบพื้นฐานของการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-making) ครอบคลุมตั้งแต่เริ่มตัดสินใจ การตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติ

2. การมีส่วนร่วมในการนำไปปฏิบัติ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานงานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) โดยครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุมและตรวจสอบกิจกรรมทั้งหมดที่มีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการปรับตัวของการมีส่วนร่วมต่อไป

อาจกล่าวได้ว่า ธรรมชาติของการมีส่วนร่วมมิได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอหรือเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้มีส่วนร่วมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในหลายขั้นตอน โดยคำนึงถึงความต้องการและความพร้อมของผู้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้องทราบระยะเวลาและเนื้อหาในการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมอาจอยู่ในรูปของคณะกรรมการ หรือการมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการเป็นรูปแบบที่สร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้น ผู้เข้ามามีส่วนร่วมอาจได้ผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางสังคมหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของบุคลากรไม่ว่าจะเป็นแบบทางการหรือไม่ทางการก็ตาม บุคลากรมีภาระที่ต้องติดต่อกับบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดเป็นระยะนับตั้งแต่เริ่มเลือกหนังสือซึ่งบุคลากรต้องแสวงหารายชื่อหนังสือเพื่อเลือก การส่งรายชื่อหนังสือที่เลือกแล้วให้บรรณารักษ์จัดซื้อ การติดตามผลการจัดซื้อหนังสือที่อาจารย์เลือกแล้ว โดยมีภาระดังนี้

1. การแสวงหารายชื่อหนังสือเพื่อคัดเลือกและเสนอแนะห้องสมุดบุคลากรต้องใช้แหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่มีรายการหนังสือเพื่อการเลือก และเลือกใช้เกณฑ์ที่เหมาะสมในการตัดสินใจเลือกหนังสือหรือแหล่งข้อมูลช่วยเลือกหนังสือ หมายถึง เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโฆษณา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ บุคคลรวมทั้งร้านจำหน่ายที่ให้รายละเอียดแนะนำเกี่ยวกับหนังสือทำให้ผู้เลือกหนังสือสามารถใช้เป็นคู่มือในการพิจารณาคัดเลือกได้ แหล่งข้อมูลช่วยในการเลือกหนังสือมีหลายลักษณะ ดังนี้ (ประยงค์ วัฒนกิจจำรูญ, 2546)

1.1 หนังสือ ได้แก่ บรรณานุกรมประเภทต่าง ๆ เช่น บรรณานุกรมแห่งชาติบรรณานุกรมเพื่อการค้า บรรณานุกรมเฉพาะสาขาวิชา บรรณานุกรมคัดเฉพาะสิ่งพิมพ์บางประเภท เป็นต้น

1.2 รายการแนะนำหนังสือใหม่ของสำนักพิมพ์/ร้านจำหน่าย แผ่นปลิว ใบประกาศ โฆษณา หนังสือของตัวแทนจำหน่าย ทำให้รับทราบหนังสือใหม่ที่เพิ่งผลิตออกมาจำหน่าย

1.3 บทแนะนำ บทวิจารณ์หนังสือใหม่ในหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสารต่าง ๆ รวมทั้งการแนะนำหนังสือใหม่ผ่านทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งข้อคิดเห็นของผู้เขียน ผู้วิจารณ์

1.4 รายการอ้างอิงในงานเขียน ใช้พิจารณารายละเอียดทางบรรณานุกรมของงานเขียน

1.5 แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เว็บไซต์ของสมาคมวิชาการและสมาคมวิชาชีพต่าง ๆ เว็บไซต์ของสำนักพิมพ์ ตัวแทนจำหน่าย มีรายละเอียดทางบรรณานุกรมบางส่วนและบางบทของหนังสือ ภาพปก ช่วยการตัดสินใจเลือกได้

1.6 แหล่งจำหน่าย แหล่งจัดนิทรรศการ งานสัปดาห์หนังสือ เป็นแหล่งที่ทำให้ผู้เลือกเข้าถึงหนังสือแต่ละรายการได้อย่างใกล้ชิดและมีโอกาสเปิดตัวเล่มได้

1.7 ฐานข้อมูลออนไลน์ เป็นฐานข้อมูลรายการทรัพยากรสารสนเทศที่มีในห้องสมุดต่างๆ ซึ่งจะให้รายละเอียดทางบรรณานุกรมของหนังสือด้วย

เกณฑ์ที่บุคลากรสามารถใช้ในการตัดสินใจเลือกหนังสือแต่ละรายการเพื่อให้การทรัพยากรสารสนเทศเข้าห้องสมุดเป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ และสนองความต้องการของผู้ใช้อย่างเต็มที่นั้น บุคลากรต้องอาศัยข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ในการเลือกหนังสือ โดยทั่วไปจะมีเกณฑ์ในการพิจารณาที่สำคัญ คือ พิจารณาจากบุคคลที่รับผิดชอบการผลิตหนังสือไม่ว่าจะเป็นผู้แต่งบรรณาธิการ ผู้รวบรวม ผู้แปล พิจารณาสถาบันพิมพ์ รวมทั้งสมาคม องค์กร หน่วยงานเอกชน ที่มีการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่ พิจารณาเนื้อหาของหนังสือว่าควรมีสาระ ข้อเท็จจริง มีความถูกต้อง ทันสมัย มีประโยชน์ต่อผู้อ่าน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ พิจารณาคุณค่าประโยชน์ต่อผู้อ่าน รวมทั้งควรตรวจสอบราคาที่เหมาะสมของหนังสือเสียก่อนการตัดสินใจเลือกหนังสือรายการนั้น

มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่มีภารกิจในลักษณะที่เป็นพหุกิจหรือสหกิจ ที่สังคมมอบหมายให้ต้องกระทำอยู่สี่ด้านคือการเรียนการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งภารกิจทั้งสี่ด้านต้องอาศัยความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น และภารกิจสี่ประการข้างต้น จะสำเร็จลุล่วงไปได้ย่อมต้องอาศัยบุคลากรของมหาวิทยาลัยทุกคนมีส่วนช่วยดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ถือว่าเป็นบุคลากรหลักที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ โดยห้องสมุดจะต้องมีหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานทางด้านวิชาการ เพื่อให้อาจารย์ทำหน้าที่ในการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพห้องสมุดจึงต้องมีทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณค่า ทันสมัย สอดคล้องกับหลักสูตร และตรงกับความต้องการของอาจารย์ และในปริมาณที่เพียงพอ ซึ่งห้องสมุดจะสามารถดำเนินการได้ดังกล่าว จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากอาจารย์เข้ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการร่วมตัดสินใจ ร่วมคิด มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติและรับผิดชอบ ในฐานะสมาชิกของห้องสมุดหรือผู้ใช้บริการของห้องสมุด การเปิดโอกาสให้อาจารย์เข้ามามีส่วนร่วมในการคัดเลือกทรัพยากรสารสนเทศ จะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้อาจารย์หรือผู้ใช้บริการเข้ามาใช้บริการมากขึ้น เนื่องจากจะมีทรัพยากรสารสนเทศที่มีเนื้อหาที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการ ซึ่งจะมีผลทำให้การบริการของห้องสมุดมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ากับลงทุน เนื่องจาก

1. ทำให้ห้องสมุดทราบถึงความต้องการของอาจารย์ สามารถจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเข้าห้องสมุดได้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ห้องสมุดจะมีทรัพยากรสารสนเทศที่มีเนื้อหาที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการ

3. บุคลากรจะมีความผูกพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของห้องสมุดด้วย

4. ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อันดีและร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างบรรณารักษ์และบุคลากรของมหาวิทยาลัย

การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศเข้าห้องสมุดเป็นหน้าที่สำคัญของบรรณารักษ์และบุคลากรของห้องสมุด ซึ่งการคัดเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดดังกล่าวบรรณารักษ์ไม่สามารถดำเนินการได้ตามลำพัง จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้ให้บริการ โดยเฉพาะบุคลากรในมหาวิทยาลัย เพราะอาจารย์เจ้าหน้าที่และนักศึกษาจะต้องใช้ทรัพยากรสารสนเทศในการเรียนการสอน การทำวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้ที่ทราบความต้องการทางด้านเนื้อหาของหนังสือเป็นอย่างดี ดังนั้นห้องสมุดจะต้องดำเนินการดำเนินการร่วมกับอาจารย์ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเข้าห้องสมุด และห้องสมุดจะดำเนินการได้ดีสามารถให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ประเชิญ ฤกษ์อรุณ (2554) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดวิทยาศาสตร์สุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุระหว่าง 18-20 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสาธารณสุขศาสตร์ รองลงมา สาขาวิชาเวชศาสตร์ และสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ ตามลำดับ ผู้ใช้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ โดยการกรอกแบบฟอร์มให้ห้องสมุดจัดซื้อทรัพยากรสารสนเทศโดยการเสนอแนะรายชื่อหนังสือ 1 ครั้ง/ต่อปี และมีการเสนอแนะหนังสือทางการแพทย์ภาษาไทยมากที่สุด ซึ่งผู้ใช้ได้รับหนังสือตามความต้องการและได้ใช้ประโยชน์ภายใน 2 เดือน ผู้ใช้ประสบปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือหนังสือแต่ละรายชื่อนี้มีจำนวนน้อย หนังสือเก่าและล้าสมัย และหนังสือแต่ละสาขาไม่ได้สัดส่วน ส่วนความต้องการทรัพยากรสารสนเทศ พบว่า ผู้ใช้มีความต้องการ อยู่ในระดับมาก คือหนังสือทางการแพทย์ภาษาไทย ฐานข้อมูลออนไลน์ และวารสารทางการแพทย์ภาษาไทย ผู้ใช้บริการห้องสมุดมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก คือ ผู้ใช้บริการ (service mind) อย่างเสมอภาค ให้ความสะดวกในการยืมหนังสือใหม่ และการสำรวจความต้องการหนังสือ

นิสกร อัครสุวรรณกุล (2552) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและเจตคติต่อการคัดเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ ผลการศึกษา พบว่า อาจารย์มีส่วนร่วมในกิจกรรมการคัดเลือกหนังสือ และมีความต้องการการมีส่วนร่วมต่อการคัดเลือกหนังสือ คือ ห้องสมุดควรมีรายชื่อหนังสือใหม่เพื่อการเสนอคัดเลือกแยกตามสาขาจัดแสดงไว้บนเว็บไซต์ของห้องสมุด และห้องสมุดควรจัดงานออกจำหน่ายหนังสือประจำปี ควรมีการแจ้งผลการจัดหาหนังสือที่อาจารย์สั่งซื้อให้ทราบโดยใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์

เบญญาภรณ์ ชุตติกาญจน์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องการจัดหานโยบายจัดหาโสตทัศนวัสดุและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ พบว่า การกำหนดนโยบายการจัดหาโสตทัศนวัสดุและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่วนใหญ่มีนโยบายการจัดหาเป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินงานจัดหาโสตทัศนวัสดุและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการจัดซื้อ แยกจากงบประมาณการจัดซื้อ ประเภทของโสตทัศนวัสดุและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ซื้อมากที่สุดคือ วิดีทัศน์ดีวีดี วิธีการคัดเลือกส่วนใหญ่ใช้การคัดเลือกรายชื่อ (catalog) ของแหล่งผลิตหรือจำหน่าย ส่วนวิธีการสั่งซื้อใช้การสั่งซื้อทางโทรศัพท์/โทรสาร ห้องสมุดส่วนใหญ่ไม่ใช้วิธีการสั่งซื้อผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และปัญหาด้านงบประมาณในการสั่งซื้อไม่เพียงพอ ปัญหาบุคลากรต้องปฏิบัติงานหลายหน้าที่ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ และปัญหาการจัดหานโยบายจัดหาโสตทัศนวัสดุ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในบางเนื้อหาวิชาที่ใช้ประกอบการศึกษาหายาก

นิตยา ปานเพชร (2550) ได้ศึกษาเรื่องความพึงพอใจของอาจารย์ต่อการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของอาจารย์ที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสือที่ห้องสมุดจัดหามาให้ พบว่า อาจารย์มีความพึงพอใจที่สำนักหอสมุดจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาตรงกับความต้องการ ได้แก่ หนังสือความรู้ทั่วไปภาษาไทย หนังสือวิชาการภาษาต่างประเทศ และหนังสือวิชาการภาษาไทย ส่วนความพึงพอใจที่สำนักหอสมุดจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ ที่มีความทันสมัยตรงกับความต้องการ ได้แก่ หนังสือวิชาการภาษาไทย หนังสือความรู้ทั่วไปภาษาไทย และหนังสือวิชาการภาษาต่างประเทศ และความพึงพอใจใน ด้านอื่น ๆ ได้แก่ ห้องสมุดจัดหาทรัพยากรสารสนเทศตามที่เสนอแนะทุกครั้ง และห้องสมุดจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ให้เร็วทันต่อความต้องการใช้

สมจิต รัตนสวนจิก (2549) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศของผู้ใช้บริการ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพ ปัญหา และความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ใน 2 ด้าน คือ ด้านการแนะนำสั่งซื้อ และด้านการบริจาคกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ใช้บริการสำนักวิทยบริการที่เป็นอาจารย์ และนิสิต จำนวน 762 คน เป็นอาจารย์ 17 คน นิสิตระดับปริญญาตรี 640 คน นิสิตระดับปริญญาโท 99 คน นิสิตปริญญาเอก 6 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์และนิสิตมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการสั่งซื้อทรัพยากรสารสนเทศเข้าสำนักวิทยบริการ เพราะทรัพยากรสารสนเทศมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การศึกษาค้นคว้า การสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ให้มีความสะดวกรวดเร็วและทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนงบประมาณและการมีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเข้าสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคามให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ฐิติมา กลิ่นทอง (2549) ได้ศึกษาเรื่องความร่วมมือระหว่างอาจารย์กับบรรณารักษ์ในการบริการห้องสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ผลการวิจัยพบว่า (1) อาจารย์และบรรณารักษ์ต้องการความร่วมมือโดยรวมระดับมาก (2) บรรณารักษ์ให้ความร่วมมือได้น้อยกว่าความต้องการของอาจารย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อาจารย์ให้ความร่วมมือได้น้อยกว่าความต้องการของบรรณารักษ์โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ

(3) รูปแบบที่เหมาะสมของความร่วมมือระหว่างอาจารย์กับบรรณารักษ์คือ มีการบริหารจัดการระดับกลยุทธ์ ระดับการจัดการ และระดับปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับผู้บริหารระดับสูงกำหนดนโยบายให้มีความร่วมมือระหว่างอาจารย์กับบรรณารักษ์ คณะกรรมการสำนักหอสมุดกลางส่งเสริมและติดตามนโยบายความร่วมมือ ผู้บริหารสำนักหอสมุดกลางกำหนดให้มีบรรณารักษ์ประสานงาน คณบดีส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ห้องสมุด อาจารย์ใช้วิธีการสอนที่ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และใช้บริการห้องสมุด และบรรณารักษ์พัฒนาบทบาทและความรู้ความสามารถด้านการวิจัย ภาษาต่างประเทศ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Fombad & Mutula (2003) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศที่มีในห้องสมุดมหาวิทยาลัยบอสวานา ประเทศบอสวานา โดยศึกษาสื่อสารสนเทศทุกประเภท ได้แก่ หนังสือ วารสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ตลอดจนการประเมินทรัพยากรห้องสมุด การจัดหาตามนโยบายและงบประมาณที่ได้รับรวมทั้งการพิจารณาเลือกซื้อทรัพยากรสารสนเทศจากสำนักพิมพ์ต่างๆ เช่น สำนักพิมพ์ที่พิมพ์ในประเทศอังกฤษและมีการพิมพ์ซ้ำในประเทศของตนเพื่อประหยัดงบประมาณในการจัดซื้อและได้รับหนังสืออย่างสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

Sowards (2002) ได้ศึกษาเรื่องอัตราส่วนการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกหนังสือของอาจารย์ในห้องสมุดวิทยาลัย โดยศึกษาการมีส่วนร่วมของคณาจารย์ โดยศึกษาจากพฤติกรรมการคัดเลือกรายเดือนในรอบ 3 ปี กลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์ 46 คน จาก 5 ภาควิชาของคณะศิลปศาสตร์ของวิทยาลัย คัดเลือกหนังสือจำนวน 5,047 รายการ ผลการศึกษา พบว่า คณาจารย์เกือบทุกคนมีส่วนร่วมในการเลือกหนังสือ แต่เป็นการมีส่วนร่วมที่ไม่สมดุลกัน กล่าวคืออาจารย์ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมน้อย ขณะที่อาจารย์ส่วนน้อยกลับมีส่วนร่วมในการเลือกซื้อเป็นจำนวนมากกว่าแต่ละปี และอาจารย์มีการเลือกหนังสือแตกต่างกันในจำนวนชื่อเรื่อง แต่ครั้งของการเลือกทั้งการเลือกโดยบุคคลและการเลือกของแต่ละภาควิชา ประเด็นเหล่านี้ส่งผลต่อบรรณารักษ์แผนการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด ทำให้จัดซื้อได้น้อย รวมทั้งกระทบต่อการวางแผนงบประมาณ การไหลของงานจัดหาไปสู่กระบวนการทางเทคนิคในการทำรายการและการมอบหมายงาน

Kuo (2000) ได้ศึกษาเรื่องการเลือกหนังสือของคณาจารย์ที่มหาวิทยาลัยคีน (Kean University) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนหลากหลายคณะวิชา การเสนอรายชื่อหนังสือใหม่เพื่อให้ห้องสมุดจัดซื้อของคณาจารย์ได้ปฏิบัติกันมานานแล้ว เพื่อศึกษาคุณลักษณะการเลือกหนังสือของคณาจารย์เกี่ยวกับการเลือกให้กลุ่มผู้ใช้ วัตถุประสงค์ในการเลือก เกณฑ์ในการเลือกแหล่งข้อมูลที่คณาจารย์ใช้เลือก ผลการสำรวจพบว่า คณาจารย์คณะศิลปศาสตร์ที่มีประสบการณ์การสอน 1-5 ปี ในสาขาวิชาต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการคัดเลือกหนังสือมากที่สุด และพบว่า คณาจารย์เลือกหนังสือสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด โดยใช้รายการหนังสือของสำนักพิมพ์ และบทความปริทัศน์หนังสือของวารสารวิชาชีพเป็นแหล่งข้อมูลในการคัดเลือก

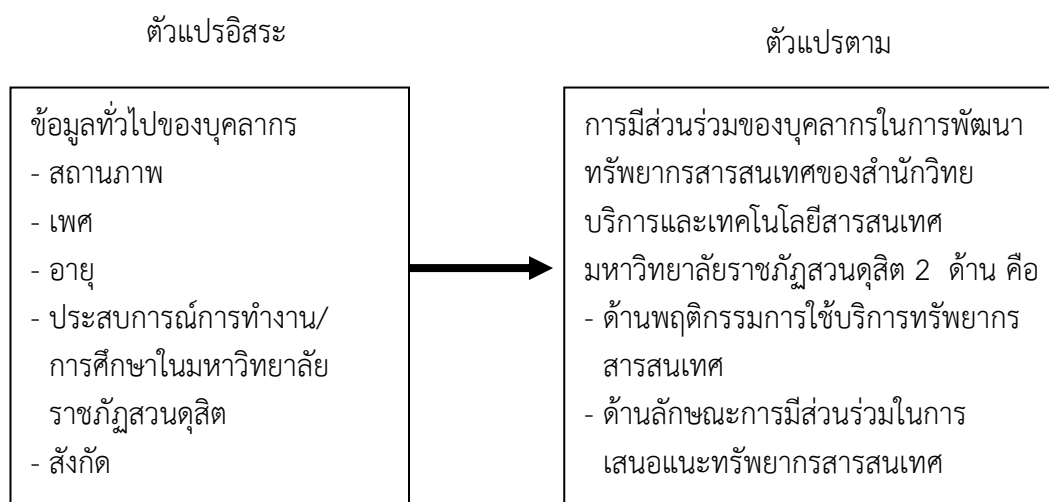
Chu (1997) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และบรรณารักษ์งานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ กลุ่มประชากรคือ บรรณารักษ์ จำนวน 12 คน อาจารย์จำนวน 36 คน ที่มหาวิทยาลัยของรัฐอิลลินอยส์ (Illinois State University) 30 แผนก เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย และหาแนวทางที่จะทำให้เกิดความร่วมมือ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือการวิจัยโดย

สอบถามในเรื่องการเข้าใจในบทบาทของตนเองต่องานการเลือกหนังสือ ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน วัตถุประสงค์ในการเลือก ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์และบรรณารักษ์มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน อาจารย์ต้องการให้บรรณารักษ์จัดหาหนังสือที่อาจารย์เสนอ ในขณะที่บรรณารักษ์ต้องจัดหาหนังสือตามงบประมาณที่ได้รับ อาจารย์แต่ละสาขาวิชามีมุมมองต่อความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศแตกต่างกัน โดยอาจารย์มีวัตถุประสงค์ในการเลือกหนังสือเพื่อการสอนของตนเอง ในขณะที่บรรณารักษ์มีความตั้งใจในการสนับสนุนหลักสูตรการศึกษาเมื่ออาจารย์ไม่พบหนังสือหรืองานวิจัยที่ต้องการในห้องสมุดจะเกิดความรู้สึกในทางลบเกิดขึ้นนอกจากนี้ผลของการศึกษายังได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนี้ การสื่อสารที่ไม่ตรงกันระหว่างอาจารย์และบรรณารักษ์ การขาดการสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ให้แก่อาจารย์รวมทั้งเรื่องงบประมาณ ผลการวิจัยยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และห้องสมุดจะอยู่ในระบบตัวแทนห้องสมุด (System of library representative) เป็นการทำงานร่วมกันแต่เป็นไปในแบบสองทาง (Two-way-street) โดยทั้งสองฝ่ายต่างมีหลักการทำงานของตัวเอง และจะต้องมั่นใจในสิ่งที่จะปฏิบัติก่อนที่จะลงมือทำ

Walden (1990) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของอาจารย์ในการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดขนาดใหญ่ กรณีศึกษาอาจารย์วิชาภาษาเยอรมัน มหาวิทยาลัยมินนิโซตา (University of Minnesota) วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างอาจารย์กับบรรณารักษ์เกี่ยวกับการเลือกและจัดซื้อหนังสือ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างอาจารย์และบรรณารักษ์ ซึ่งห้องสมุดเป็นผู้ควบคุมงบประมาณและจัดซื้อ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเลือกหนังสือเพื่องานวิจัยของตนเองและเพื่อสนับสนุนรายวิชาที่อาจารย์สอนเท่านั้น รูปแบบการเลือกหนังสือ จะนำรายการหนังสือที่อาจารย์เสนอแนะเข้าประชุมเพื่อให้คณะกรรมการเลือกหนังสือประจำห้องสมุดคณะ และนักบรรณานุกรมเฉพาะวิชา (Subject Bibliographer) ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมวิทยา พิจารณาหนังสือแต่ละรายการว่ามีความเหมาะสมและอยู่ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องหรือไม่ ด้านแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการเลือกหนังสือส่วนใหญ่จะใช้จากรายการบรรณานุกรม

จากการศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและเจตคติต่อการคัดเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความคิดเห็นความต้องการและปัญหาในการมีส่วนร่วมต่อการคัดเลือกหนังสือเข้าห้องสมุด โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีความแตกต่างกันในด้านคณะวิชาที่สังกัดระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน มีความคิดเห็นต่อการคัดเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดไม่แตกต่างกัน และเห็นด้วยเกี่ยวกับนโยบายการจัดหาทรัพยากร ด้านความต้องการการมีส่วนร่วมอาจารย์ต้องการให้ห้องสมุดจัดส่งรายการหนังสือและแบบฟอร์มเสนอแนะไปยังคณะวิชาในระดับมาก ด้านปัญหาในการคัดเลือกหนังสือ ส่วนใหญ่อาจารย์ไม่มีเวลาในการเลือกหนังสือและไม่เคยได้รับแบบฟอร์มเสนอแนะรายการหนังสือ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย